

УДК 94(477)

Ярослав Секо

ГРУПА "ОБ'ЄДНАННЯ" В УКРАЇНСЬКОМУ ПІДПІЛЬНОМУ РУСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1950-Х РОКІВ

У статті проаналізовано виникнення "Об'єднання", його структура, персональний склад, діяльність та ідеологія. Показано місце організації в українському підпільному русі другої половини 1950-х рр.

Ключові слова: "Об'єднання", підпільний рух, український націоналізм, ОУН, ідеологія.

У статті йтиметься про діяльність групи "Об'єднання" – підпільної організації, що виникла у середовищі українців Інти. У її діяльності простежується спроба відродити потужний національний рух, скерований на здобуття незалежності. При цьому методи її досягнення еволюціонували від збройної боротьби – до мирної пропаганди і агітації.

Діяльність та ідеологія "Об'єднання" залишається малодослідженою у сучасній історіографії. Аналізуючи відповідні розділи досліджень А. Русначенка [1], О. Бажана й Ю. Данилюка [2], Б. Захарова [3] та енциклопедичного довідника "Рух опору в Україні: 1960–1990" [4], можна виділити наступні контури дискусії: 1) "Об'єднання" було створено в Інти (Комі АРСР) звільненими з таборів молодими українцями [4, с. 466]; 2) організаційним центром була Інта, хоча вплив поширювався на Львівську, Рівненську, Кіровоградську і Полтавську області [3, с. 62]; 3) основу ідеології складав український інтегральний націоналізм та традиції визвольної боротьби ОУН і УПА; 4) діяльність носила конспіративний характер, а боротьба проти радянської влади здійснювалася мирним, "пропагандистсько-викривальним методом" [1, с. 65]; 5) основним напрямом діяльності було друкування і поширення листівок [2, с. 118]; 6) акцент на значному "розмаху діяльності організації" [3, с. 63].

Загальна схема не вимагає суттєвого перегляду, проте, окремі твердження вимагають доповнення, корекції та пояснення. Отож, предмет дослідження – виникнення "Об'єднання", його структура, персональний склад, діяльність та ідеологія.

Процеси амністії і реабілітації в СРСР з 1953 р. активізували окремих в'язнів інтинського Мінлагу. Об'єднані у нелегальному "Студентському братстві", вони обговорювали українознавчі теми та перспективи продовження боротьби. Їх інтерес зумовлювався зневірою у радянський лад та власною нереалізованістю під час націоналістичної боротьби. В. Леонюк згадував: "На наших... очах доходила героїчного кінця безприкладна збройна епопея УПА. Усіх нас вона власне і розбудила і покликala до суспільної активності. На власні очі кожен з нас, молодих і наймолодших, бачив, як боролись до останньої кулі і як умирили українські повстанці" [5].

До 1956 р., в умовах обмеженого спілкування між окремими зонами інтинського Мінлагу, виникло дві групи – В. Леонюка, Д. Христинича, Я. Жуковського (табір № 2) та Я. Гасюка, В. Затварського, Я. Кобилецького (табір № 3).

У лютому 1956 р. В. Леонюк, Д. Христинич та В. Затварський обговорили можливості спільної роботи, а у березні – провели підготовчі збори. Згідно зі спогадами Б. Христинича, "Збори проводилися без формальностей, тобто не обирався ані голова, ані секретар, не було протоколу, все ґрунтувалося на підставі глибокої довіри та конспірації, як це прийнято в підпільній роботі. Ми вважали, що така практика в нашій діяльності за існуючих умов найбільш надійна" [6]. Наприкінці травня – на початку червня за участю восьми осіб відбулися установчі збори, які затвердили статут та визначили розподіл обов'язків*.

Провідником організації обрано Ярослава Гасюка, уродженця Івано-Франківщини, учасника націоналістичного руху. Заступником провідника став Володимир Леонюк, заступником провідника й референтом СБ – Ярослав Кобилецький, референтами пропаганди – Богдан Христинич та Володимир Затварський, скарбником – Петро Клим'юк, зв'язківцями Володимир Слив'як і Ярема Жуковський [6]. Саме ці особи сформували організаційну структуру організації.

Її ідеальна модель відображена у "Статуті" (співавтори – Б. Христинич та В. Затварський). Найвищим органом "Об'єднання" названо Керівний Осередок із шести осіб на чолі зі Провідником. Ця посада була виборною і обмежувалася шестимісячним терміном із правом переобирання [7, с. 187]. Провідник призначав заступників і керівників нижчих ланок. Водночас, його позиції були слабкими, адже, усі директиви (крім надзвичайних умов) мали розглядатися і затверджуватися

* Згідно з судовою ухвалою – липень 1956 р. – створення організації

членами Керівного Осередку (п. 2 г) [7, с. 188]. Запропонований розподіл компетенцій і повноважень свідчив про внутрішні протиріччя в організації. Вона будувалася на домовленостях між співзасновниками, жоден із яких не мав переважаючого авторитету.

Організація складалася із осередків, яким підпорядковувалися "звена". Осередки передбачали керівництво із п'яти осіб, призначених Керівним Осередком (п. 5). До складу "звена" входило три особи – керівник і два члени (п. 3) [7, с. 188]. У "Статуті" зазначалося, що кожен член присягав на вірність "Об'єднанню", ідеям українського націоналізму і ніс відповідальність за зраду – смерть (п. 6) [7, с. 188].

Засновники, залучаючи до організації нових членів, діяли від імені організації, а отже, вибудовували жорстку лінію підпорядкування. Згідно з задумом, організація мала розширюватися, створюючи осередки в УРСР: "організаційна діаспора, – згадував В. Леонюк, – мала правити за базу, за резерв, за глибоке наше запілля, звідки й планувалося здійснювати передбачені теоретично дії" [5]. Її основу склали люди, що після звільнення 1956 р. залишилися в Інті. Ті, хто поверталися в Україну, мали створити підпільну мережу за місцем проживання [5].

Б. Христинич у книзі "На шляхах до волі. Підпільна організація "Об'єднання" (1956–1959)" наводить інформацію про 95 осіб, причетних до діяльності. Оскільки вони мали різну ступінь причетності до діяльності, то доречно виділити наступні групи: керівники – 8 осіб, активні члени – 12, симпатики, прихильники, утаємничені – 34, особи, що приймали епізодичну участь – 24, дружини членів організації – 14, особи, дотичні до діяльності – 3 [7, с. 133–183].

Обов'язки керівників і активу не регламентувалися. Так, В. Леонюк, за словами Б. Христинича "був мотором... організації. І пуск машинописних збірників, і обладнання друкарні, і виготовлення та розповсюдження листівок, – все це значною мірою результат його зусиль" [6]. Додамо, функції зв'язкового, які виконував В. Леонюк під час поїздки в Україну. Діяльність осіб третьої групи обмежувалася переважно одним напрямком роботи.

На підставі інформації Б. Христинича, можна говорити про існування п'яти осередків "Об'єднання" – трьох в Інті та двох в Україні. Зокрема, до осередку Я. Гасюка – П. Клим'юка належали: М. Гуль, С. Джус, Я. Копач, П. Лепех, а також симпатики: В. Галета, Д. Кушлик, брати М. і Я. Турянські та І. Приступа (всього 11 осіб).

До осередку Я. Кобилецького – В. Затварського – В. Слив'яка входили: Д. Жовтяк, І. Шагай і симпатики: К. Айзенбарт, Д. Семенюк, М. Музичко, С. Гаврилик, Р. Левинський, Р. Голійчук, Д. Максимчук, І. Крохмалюк, І. Король, Є. Бакаїм, Л. Сорока (16 осіб).

Осередок В. Леонюка – Д. Христинича – Я. Жуковського: В. Бучковський, К. Банацький, А. Булавський, Й. Слабина та симпатики: П. Боєчко, Черешня, Б. Кулик, Й. Драгомирецький, І. Кравчук, С. Оленчук, А. Кушка, Л. Бойко (15 осіб).

Для повноти картини назвемо зв'язки між В. Бучковським і Я. Гасюком, та між Л. Бойко і В. Затварським. При цьому, означені інтинські осередки не були ізольованими, а конспіративність була слабкою.

Виїзд з Інти восени 1956 р. Б. Христинича та влітку 1957 р. А. Булавського дозволили створити два осередки в Україні. Б. Христинич, оселившись у Турці Львівської області, створював нелегальну мережу в Львові. Квартира родича В. Зварича стала місцем зустрічі з однодумцями. Завдяки В. Бучковському, до організації долучилися брати Б. і В. Саламахи, а також Ю. і Д. Мельники. Варто також згадати родичку дружини Гасюка О. Островську, яка придбала для потреб організації фотоплівку, фотопапір, туш, кислоту та інші речі, необхідні у друкарській справі.

На початку осередок працював над постачанням технічних матеріалів, а згодом, – над перенесенням друкарні. З цією метою, Б. Христинич через знайомого за участю у підпільній молодіжній організації О. Уличного, домовився з В. Івасиком про облаштування у його будинку місця для друкарні.

А. Булавському, який оселився в Александрії Кіровоградської області, вдалося залучити до організації Й. Слабину, С. Оленича, Г. Рябчуна, А. Сиськова та В. Малишевського. Аналогічні функції поклалися на К. Банацького. Оселившись у Білій Церкві, він спільно зі Ст. Сорокою відновили колишні зв'язки по "Кричильській молодіжній організації" кінця 1940-х рр. Так, у с. Кричильськ Сарненського району на Ровенщині були задіяні брати І. і С. Харечки, С. Сорока та С. Шепель.

Основу "Об'єднання" склали особи 1925–1931 років народження (64 особи), вихідці зі західноукраїнських областей: Львівської – 33, Івано-Франківської – 18, Тернопільської – 16, Рівненської – 15. За соціальним походженням – переважно селяни (70 осіб), з не повною середньою освітою на момент арешту (30 осіб) [7]. Свого часу такий соціальний сегмент українського суспільства був найсприятливішим для оунівської пропаганди.

Створення розгалуженої організації вимагало відповідної системи зв'язку. За відсутності телефонів та ненадійності пошти, обмін інформацією здійснювався на особистих зустрічах. Шифровані листи та усні доручення передавалися довіреними особами. Для зустрічі заздалегідь готувалися спеціальні квартири, як-от львівські помешкання В. Зварича та Д. Мельник.

Така передача інформації та матеріалів з Інти в Україну не мала постійної основи. Її здійснювали особи, які поверталися в Україну на постійне місце проживання (К. Банацький, А. Булавський, Й. Слабина, А. Кушка, Д. Жовтяк, В. Василик, Й. Мартинець, В. Галета, Б. Стефанюк, В. Герула). Після передачі доручення, зв'язок з організацією, зазвичай, припинявся. Значно ефективнішими були "човникові" поїздки лідерів – В. Леонюка, В. Бучковського, П. Клим'юка, В. Затварського, Я. Кобилецького під час відпусток. Окрім іншого, вони намагалися залучити до організації нових осіб. Хоча, здається, рівень прозелітизму останніх не виходив за межі ідейного співчуття. Надати суттєву допомогу організації вони не могли.

Як бачимо, система відносин в організації будувалася на особистих взаєминах і довірі. Від цього чинника залежала здатність організації розширити соціальну базу та перетворити її на впливовий рух, згуртований спільними інтересами багатьох незнайомих осіб. Очевидно, що на етапі виникнення, дружні відносини були визначальними. Бути "своїм", означало перебувати у сфері побутових зв'язків, мати схожу біографію, статтю з кримінального кодексу. Проте, надалі, важливе місце мала здатність групи приймати до себе нових членів, робити людей зі сторони "своїми". "Об'єднання" таких механізмів не виробило, отож, можливості його розширення були незначні.

Цей чинник пояснює причини вистеження організації КДБ. Організація, що будується на особистих відносинах дуже легко, у ході слідства вираховується. Маючи інформацію про коло спілкування, оперативники легко нейтралізували середовище. Якщо зібраної інформації бракувало для передачі справи до суду, все ж, людина під підозрою не почувалася вільною і не продовжувала роботу. Можна припустити, що названі чинники пояснюють не лише причини слабкості "Об'єднання", але й підпільного руху в цілому.

Проаналізувавши організаційну структуру "Об'єднання", перейдемо до ідеології. Її суть викладено найточніше у "Статуті": "Об'єднання" являється... складовою частиною ОУН і бере на себе святий обов'язок продовжувача боротьби за УССД" [7, с. 188]. "Програма", авторства Б. Христинича і В. Затварського, доповнює і розвиває цю тезу. У ній визначалося місце "Об'єднання" у структурі націоналістичного руху та формувалися завдання і методи боротьби з ворогом.

Аналізуючи документ, варто мати на увазі, що його автори мали специфічний "повстанський" життєвий досвід, обмежений світогляд та були ізольованими від інформації. Учасники "Об'єднання" в цілому, не були знайомі з практикою радянського суспільства. Що таке "Ради" вони відчували у 1939–1941 рр., а далі була війна і тривале ув'язнення. Б. Христиничу в 1939 р. було 10 років, В. Затварському – 8. Про які знання може йти мова? Коли у 1956 р. вони писали "Програму", то обізнаність зі станом націоналістичного руху ґрунтувалася на чужих оцінках. Отож, думки, приведені у "Програмі", були еkleктичними за походженням та результатом власних інтуїцій.

У "Програмі" автори відштовхувалися від хибного переконання про існування глибоко законспірованого націоналістичного руху в середині 1950-х рр. Очевидно, ніякого осмисленого руху не існувало, а оживити його в умовах стабільності радянської влади було неможливо. "Об'єднання" не пішло шляхом творення нової орбіти національного руху, а залишилося обертатися навколо символів попередньої епохи. Воно виникло як відгомін націоналістичної боротьби під знаменами ОУН. Організаційний досвід та авторитет цієї організації був настільки значним, що творення нової форми вимагало від її творців узгодження з досвідом попередників.

Під час установчих зборів, В. Затварський та Я. Кобилецький дотримувалися думки про те, що "Об'єднання" було складовою частиною ОУН, однак, вагалися щодо права самочинно створювати організацію, без дозволу Проводу ОУН в Україні. На противагу їм Б. Христинич та деякі члени, вказували на необхідність такої дії. Саме останні домоглися запису в "Програмі", що "Об'єднання" "вводить в життя і реалізує програму ОУН" [7, с. 187].

Один з аспектів історії "Об'єднання" – спроби встановити зв'язки із залишками ОУН. Так, Я. Гасюк через зв'язкових П. Лепеха, В. Галету, І. Кравчука намагався налагодити відносини з підпільними осередками в Україні. Інтинці, зокрема Я. Гасюк і В. Затварський, сподівалися на зв'язок із воркутинською організацією ОУН-Північ [8]. Усі ці спроби не мали успіху.

Наслідуючи ОУН, "Об'єднання" опиралося на колишніх учасників "підпільно-революційної боротьби" та "нових відданих членів". Відмовляючись від активної позиції в житті суспільства, організація бачила себе активним зовнішнім чинником, детонатором суспільних процесів: "тільки своїми зовнішніми діями робить вплив і привертає масу до себе" (п. 2) [7, с. 187].

Читаючи "Програму", бачимо виразне прагнення "Об'єднанням" стати в авангарді нового етапу націоналістичної боротьби. Коли уламки колишньої ОУН розпочнуть відновлення, "Об'єднання"

мало стати платформою для злиття "революційного елемента в межах і поза межами України" в єдине ціле (п. 4) [7, с. 187].

Порівнюючи програмні цілі з реальними можливостями учасників організації, відзначимо логічність дій. Проте, логічність носила теоретичний, лабораторний характер. Відсутність елементарних знань про радянське суспільство, закони його функціонування, утруднювали розуміння утопічності завдань.

Організація, що розуміла світ як боротьбу доброго і злого начал, свого і чужого, себе і ворога, оголосила компартію "непримиримим ворогом", з яким необхідно боротися "пропагандивно-викриваючим методом і тільки в крайній необхідності індивідуальними тер. актами" (п.3) [7, с. 187]. Цей пункт "Програми" цікавий з огляду на чітку фіксацію переходу українського національного руху від збройних – до мирних форм боротьби.

Проілюструю цю тезу на досвіді інших європейських національних рухів – ірландського і баскського, котрі у повоєнний час не відмовилися від зброї і тероризму. Отож, за одиничними відмовами учасників підпільних організацій УРСР братися за зброю, вбачаємо переорієнтацію українського національного руху на мирні форми протистояння владі.

Зверну увагу на програмову опозицію "я" і "він", у якій він – "ворог", "противник". Сьогодні ми легко кажемо словами, однак, між "противником" і "опонентом" не тільки семантична різниця, але – різниця поведінки: "противника" варто знищити, з "опонентом" – можна домовитися. "Противник" завжди поза нами, опонент – один із нас. Здається, прості слова, але нинішня політична культура не тільки вважає їх синонімами, але й уперто магнетизує до слова "ворог". "Об'єднання", як і інші нелегальні організації, продовжили цю традицію

Але чи не потрапляли творці "Об'єднання" у поняттєву пастку, називаючи компартію "ворогом", і пропонуючи боротися проти неї мирними засобами? Перехід до мирних засобів боротьби у випадку підпільних організацій відбувався в умовах осмислення власної слабкості, неможливості здолати радянську владу зброєю. До аналогічної позиції зараз схиляється Курдська робітничка партія, яка вустами лідера А. Оджалана, закликає скласти зброю. Баскська народна партія у січні 2013 р. оголосила про посилення політичного опору. З іншого боку, діяльність шістдесятників, орієнтована на мирні засоби, здійснювалася з усвідомленням власної сили. У цьому парадокс історії – при спільній орієнтації на мирні форми боротьби, шістдесятники й підпільники продемонстрували різні рівні усвідомлення власних сил. Перші діяли з позиції сили, другі – з відчуття слабкості.

Іншою складовою "Програми" були завдання із залучення членів, що здійснювалося "шляхом роз'яснювальної роботи серед звільнених політв'язнів та засланих сприяти масовому повороту українців на Україну, які лякаючись важких умов життя на Україні, на дальше добровільно залишаються на чужині" (п. 5) [7, с. 187]. Можливо, це найреалістичніший пункт, що враховував практичні потреби людей. Проте, зупинитись на ньому, означало створити благодійний фонд взаємодопомоги. Отож, завдання розширювалися у відповідності з "сучасним духом часу": "п.6 а) Розкривати і аналізувати розклад українського суспільства і знаходити засоби для його зцементування; б) Стати мистецьким розвідником оточуючого середовища терену, ворожої обстановки, зривати маску ворожих підступницьких дій і знаходити їм сконцентровану протидію" [7, с. 187].

Характерна риса "Програми" – відсутність бачення стратегії розвитку майбутньої держави. Мається на увазі не реалізований ОУН ідеал, який пропонувався до відтворення у майбутньому. Документ мав наслідувальний характер. Про перспективи виходу "Об'єднанням" на той рівень – жодного слова. Таким чином, програмні завдання були відірваними від життя. Створення робітничих об'єднань, проникнення у "систему сколективізованого сільського господарства", поширення "сітки Об'єднання в східних теренах України та її глухих окраїнах", підпорядкування стихійних рухів "антисоветського характеру", організація військових шкіл і проведення вишколів – завдання некритично зчитані з програмних документів ОУН людьми, котрі не мали жодних уявлень щодо їх втілення [7, с. 188]. Це вкотре підкреслює, відсутність бачення себе у якості нової сили у національному русі. Маємо справу з інерцією, поступовим згасанням революційного процесу проголошеного ОУН. Низький рівень критичності щодо документів ОУН, підкреслює, насправді, основне завдання молодих людей – відродити ОУН.

Реалістичнішим було прагнення "Об'єднання" активно працювати в молодіжному напрямку – "вирвати з дна пропасті потопуючу в темряві аморальності українську молодь і підняти її до максимального рівня національної і політичної свідомості". Хоча запропоновані форми роботи знову ж таки були некритично запозичені з колишніх документів: "а) Керуватися впливом на діяльність більшовицьких клубів, шкіл бібліотек; б) По можливості умовин легальним шляхом

організувати між українською молоддю спортивні організації, які в своїй глибині будуть носити чисто військовий характер" [7, с. 187].

Попри вказану розбіжність "Програми" з реальними можливостями учасників "Об'єднання", не варто відкидати серйозності намірів. Справа у тому, що програма була певною даниною традиції українського підпілля, атрибутом поряд зі "Статутом" і клятвою організації, якою хотіли стати молоді люди. Це символ єднання зі своїми попередниками і натхненниками. Справжнє покликання молоді люди бачили не у теоретизуванні, а у – діяльності, чині. Тому логічно перейти до наступного аспекту історії "Об'єднання".

Якщо у романі У. Еко "Ім'я рози" детективний сюжет розгортався навколо бібліотеки, то центром життя конспіраторів Інти була друкарня. Невдала спроба Я. Кобилецького під час поїздки у Львів і Дрогобич дістати друкарський шрифт, змусила розпочати роботу зі звичайної друкарської машинки [9].

На зібрані серед інтинців гроші, Б. Христинич восени 1956 р. придбав машинку "Ундервуд Стандарт" й передав її в Інту. Таким чином, з лютого 1957 р. розпочався друк [6]. Невдоволеність рівнем видавництва однієї друкарської машинки, змушувала підпільників освоювати нові форми. Згідно зі свідченням В. Леонюка, завдання полягало у власноручному виготовленні шрифтів й іншого друкарського обладнання [5]. За участі П. Клим'юка, М. Гуля та П. Боєчка були отримані необхідні для створення друкарні матеріали. Конструкторську роботу здійснив В. Бучковський. Селянин за походженням, він, до арешту в 1952 р., за участь у студентському угрупованні, навчався у Львівському політехнічному інституті. Схильний до рішучих дій, В. Бучковський під час слідства намагався покінчити життя самогубством. Спроба виявилася невдалою: він залишився інвалідом та був засуджений на 25 років. Повернувшись на батьківщину після амністії, і не змігши знайти постійної роботи, він погодився на пропозицію Б. Христинича виїхати у Інту. За основу першого шрифту використали букви з друкарської машинки, а згодом використано спосіб цинкографії. Допомогали В. Бучковському В. Леонюк та Я. Жуковський з дружиною. Із середини 1957 р. невеличка друкарня, що вміщалася у валізі, працювала [9].

Створення друкарні вимагало відповідної системи технічного обслуговування, матеріального забезпечення та переховування. Інформація щодо цього суперечлива. До середини 1958 р., друкарня працювала у помешканні В. Бучковського. Під час його поїздки в Україну, вона зберігалася у А. Черешні і Б. Кулика. Арешти в Україні та обшуки у Інти 1959 р., змусили вдатися до глибшої конспірації. Друкарню передано М. Гулю та С. Джусу, потім – П. Клим'юку. Упродовж вересня 1959 р. – 8 лютого 1960 р. вона знаходилася у Я. Копача, де й була вилучена КДБ, разом із допоміжними матеріалами. Згідно зі спогадами В. Леонюка, навіть експерти КДБ відзначили роботу: "ні під час німецької окупації, ні після неї, ні взагалі від часів Швайпольта Фіоля та Івана Хведоровича по обох боках Дніпра друкарень з подібними шрифтами не зафіксовано" [9].

Безпосередня друкарська робота здійснювалася В. Бучковським, В. Леонюком, Я. Гасюком, М. Гулем, С. Джусом, Д. Жовтяком і П. Сорокою. За підрахунками Б. Христинича, було видруковано "десятка з півтора листівок загальним накладом у п'ять тисяч" [6].

Окремо відзначимо написання власних матеріалів Я. Гасюком, В. Леонюком та В. Бучковським. Дослідник А. Русначенко подав наступний перелік документів: листівки "Громадянин", "Колгоспнику", "Чи ти бачиш...", "Українська молодь", "Українська дівчино", "Карпати обвинувачують", "Двадцять річниця московської влади в Західній Україні", "Окупанти пруться в космос", "Прес-конференційна пісенька Микити", "Хоч Кузнєцов має таке відношення", "40 років жовтневого перевороту – 40 років у більшовицькому ярмі".

Окрім них – літературний журнал "Відгомін" зі статтями, віршами, фейлетонами, піснями УПА, авторськими статтями "Дорога до комунізму чи на Голгофу", "КГБ і хамелеони" та малюнком "З історії Хановейського повстання" за розповідями А. Булавського. Планувалося видання газети "Молодий революціонер". Учасниками групи підготували до поширення збірники матеріалів ОУН "Декалог": "10 заповідей українського націоналіста", "Молитва Українського революціонера", "Ідеологічний вишкіл, частина 2" та інші [1, с. 68].

Названі документи призначалися для масового поширення. Однак, існували документи для внутрішнього користування – реферати В. Затварського (5 найменувань), "Конспект з історії Української Національної Революції" Б. Христинича, "Інструкції щодо поширення революційної літератури", зразки звіту для членів організації тощо.

У цілому діяльність "Об'єднання" включала підготовку текстів, виготовлення листівок друкарським способом, їх переховування з подальшою передачею в Україну та поширення. Якщо діяльність керівного ядра винести за дужки, через його задіяність на різних ділянках роботи, то схема набуває наступного вигляду: організація роботи друкарні: В. Бучковський, М. Гуль, С. Джус, Д. Жовтяк, П. Сорока; організація місць переховування друкарні та друкованих матеріалів й

організація місць зустрічей керівників: Я. Копач, Б. Кулик, А. Черешня, М. Шигилик; збирання грошей: І. Шагай, Л. Бойко, Р. Голійчук, І. Король, М. Музичко, С. Оленчук, Д. Семенюк, брати М. і Я. Турянські, Р. Левинський, І. Приступа, В. Герула; зв'язкові: П. Лепех, В. Галета, Й. Драгомирецький, І. Кравчук, І. Крохмалюк, М. Ланова, І. Ютавець; допомога в створенні друкарні: П. Боєчко, Д. Максимчук, К. Вірста; передача матеріалів в Україну: К. Банацький (також задіяний у поширенні); поширення матеріалів в Україні: К. Булавський, Й. Слабина (обидва після повернення в Україну) С. Оленич, Г. Рябчун, С. і Ст. Сороки, С. та І. Харечки, С. Шепель (усі не перебували у Інті), Ф. Малишевський, А. Сиськов (обидва на слідстві заявили про те, що не поширювали матеріалів) [7, с. 133–183].

Запропонований поділ умовний, адже не весь пласт роботи учасників “Об’єднання” класифікується на основі лаконічних повідомлень Б. Христинича про “організаційну роботу”. Окремі з названих осіб долучалися до інших видів роботи.

Єдина акція агітаційного спрямування була задумана й реалізована 1957 р. У жовтні К. Банацький привіз в Україну 1200 (1300 за іншими даними) листівок “Громадянин” і “Колгоспнику”. 700 із них, для поширення на Кіровоградщині, отримав А. Булавський, 200 (250 – за матеріалами судової ухвали) – С. Шепель для поширення на Рівненщині.

А. Булавський, у свою чергу, 400 листівок передав Й. Слабині, близько 100 – Г. Рябчуну, по кілька десятків – Ф. Малишевському і А. Сиськову. У ніч на 3 листопада 1957 р. Й. Слабина розкидав 100–120 листівок у селах Хрущова і Табурище (неподалік Олександрії Кіровоградської області). Потім, у ніч із 4 на 5 листопада 1957 р. Г. Рябчун із С. Оленичем розкидали 80 у с. Аджамка Олександрійського району. Ф. Малишевський і А. Сиськов, за зізнаннями під час слідства, свої примірники не поширювали. Перший успіх окрилив Й. Слабину. Вдавшись до самовільних дій, у січні 1958 р. при перевезенні 242 листівок в західноукраїнські області, він був затриманий слідчими.

Щодо листівок, переданих С. Шепелю. У квітні 1958 р. їх поширили в Сарнах Ровенської області. Ще у роки війни, серед молоді, існувала підпільна організація у Крильчиську. Ймовірно саме її колишні учасники долучилися до акції. Листівки, які залишилися у К. Банацького, здається, не поширювалися. Принаймні 357 з них були вилучені під час арешту.

Наявність статистики, дозволяє визначити ефективність роботи “Об’єднання”. Отож, із близько 5 тис. надрукованих листівок, лише 1300 були передані в Україну. З них – близько 400 поширено, що складає менше 10 % від загальної кількості. При цьому, із понад півтора десятка назв листівок, поширення набули дві – “Громадянин” і “Колгоспнику”. На підставі цього можна констатувати – “Об’єднанню” не вдалося розгорнути роботу. Цей висновок підтверджується думкою В. Леонюка: “Ми самовпевнено вважали, що витримаємо і першу, і другу атаку КДБ, а там що буде. На практиці виявилось трохи інакше” [5].

Затримання Й. Слабини у січні 1958 р., розпочало слідчі оперативні дії. Затриманий, оголосивши себе зв’язковим, вигдав легенду [10]. Гра тривала впродовж року: слідчі збирали матеріали, а підпільники, дізнавшись про провали на Кіровоградщині, намагалися реорганізувати організацію.

Влітку (жовтні?) 1958 р. у Турці й Львові відбулися зустрічі Б. Христинича і В. Леонюка. Обговорювалися можливості активізації роботи на Львівщині. Б. Христинич вважав це передчасним і вказував на потребу подальшого вивчення обстановки [1, с. 71]. Восени до Б. Христинича приїздив В. Бучковський. Можливо, саме з ним обговорювалися практичні питання з організації друкарні, у помешканні Р. Івасика. Для облаштування друкарні в Інті було зібрано 5 тис. крб. Гроші та 50 примірників “Декалогу” влітку 1959 р. були передані через П. Клим’юка у Львів.

Дії КДБ з виявлення і ліквідації “Об’єднання” розтяглися у часі. Слідство здійснювали київські оперативники під наглядом голови КДБ УРСР В. Нікітченка. Перша хвиля арештів відбулася на Кіровоградщині: 9 січня 1959 р. – Й. Слабина, 21 лютого – А. Булавський, 2 березня – Г. Рябчун та С. Оленич, а 29 квітня – К. Банацький. Її результатом стала ліквідація осередку та поява версії про наявність організації в Інті. Невипадково, у квітні 1959 р. там проведено обшуки.

У цих умовах В. Затварський і Я. Кобилецький зібрані організаційні матеріали передали Д. Жовтяку. Цей “організаційний архів № 2” помістили у вулканізаційній майстерні шахти № 9, він був вилучений слідчими 21 грудня 1959 р. Інша частина матеріалів (“архів Бучковського”) була збережена й передана в Україну [8]. Втім, успіху дії не мали. Наступна хвиля арештів відбулася у Інті: 29 червня 1959 р. арештовано В. Леонюка, 9 вересня – В. Затварського, 26 жовтня – Б. Христинича (у Львові), 12 січня 1960 р. – Я. Гасюка, 1 липня – Я. Кобилецького.

29 квітня 1960 р. відбувся суд у справі А. Булавського, Й. Слабини, К. Банацького, Г. Рябчуна та С. Оленича. Згідно з вироком суду, А. Булавського засудили на 10 років, Й. Слабину і К. Банацького – 7, при цьому К. Банацькому додали 8 років попереднього ув’язнення, Г. Рябчуна і

С. Оленича – на 3 [7, с. 401]. 10 жовтня 1960 р. перед судом постали керівники "Об'єднання". Вони були засуджені: В. Леонюк, Я. Гасюк – на 12 років, Б. Христинич – 10, Затварський – 8, Кобилецький – 5 [7, с. 411].

З-поміж причини ліквідації "Об'єднання" виділяється відсутність належної підготовки, організаційного досвіду керівників "Об'єднання" та сильної законспірованої структури. Певною мірою роботі сприяла розгалуженість організації в Інті, Кіровоградській області та Львівщині. Однак, слідчим легко було прийти до висновку, що за основу варто брати інтинське таборове товариство.

Друга причина слабкості – домінування діяльності, бажання якнайшвидше заявити про себе при неготовності структури організації. Недисциплінованість членів визнавали навіть керівники. В. Леонюк, аналізуючи діяльність Й. Слабини писав: "Але наші люди в екстремальних обставинах часто втрачають здатність логічно мислити і діяти. Щобільше, форсують не завжди виправдану, інколи безвідповідальну ініціативу. Й Слабині, наприклад, було мало Кіровоградської області – йому заманулося своїми відозвами ошчасливити ще й інші області" [5].

Сюди ж варто віднести слабкість ланок. А. Булавський, який відповідав за Кіровоградщину, виявився не готовим, і "розколовся" на першому ж допиті. Він "розповів про все, що знав, і про що здогадувався, дав детальні характеристики відомих йому ініціаторів" [5]. Нарешті, потрібно назвати і досвід КДБ у пошуку націоналістичних організацій. Самовпевненість і недооцінка також дорого обійшлися учасникам "Об'єднання".

Діяльність "Об'єднання" була цікавою сторінкою українського підпільного руху другої половини 1950-х рр. Його учасники продемонстрували приклади мужності, ініціативи та патріотизму. На прикладі організації бачимо спробу надати новий поштовх націоналістичному руху, спрямувавши його на досягнення незалежності України мирними засобами. Водночас, ідеологія та діяльність "Об'єднання" не позбавлені внутрішніх суперечностей, що виходили з не адекватного розуміння суспільних процесів. Продовжуючи діяльність ОУН, "Об'єднання" прагнуло накреслити нові методи боротьби для активізації суспільства. Зробити це в умовах жорсткого контролю з боку влади було неможливо. Тому ефект від діяльності "Об'єднання" був локальний.

Список використаних джерел

1. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / А. Русначенко. – К.: В-во ім. Олени Теліги, 1998. – 720 с.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / НАН України. Інститут історії України / О. Бажан, Ю. Данилюк. – К.: Рідний край, 2000. – 616 с.
3. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987) / Б. Захаров. – Харків: Фоліо, 2003. – 144 с.
4. Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник / [Передм. Осипа Зінкевича, Олеся Обертаса]. – К.: Смолоскип, 2010. – 804 с.
5. Леонюк В. На прю стає Об'єднання / В. Леонюк В. // Зона. – 1994. – № 6. – С. 163–180. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1231681111>
6. Христинич Богдан Теофілович. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1233402295>
7. Христинич Б. На шляхах до волі. Підпільна організація "Об'єднання" (1956–1959) / Богдан Христинич. – Львів: ЛНУ, 2004. – 416 с.
8. Затварський Володимир Миколайович. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1234384008>
9. Бучковський Василь. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1234195482>
10. Слабіна Йосиф Васильович. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1235398612>

Ярослав Сэко

ГРУППА "ОБЪЕДНАНИЯ" В УКРАИНСКОМ ПОДПОЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1950-Х ГОДОВ

В статтє проанализировано образование "Объеднання", его структура, персональний состав, деятельность и идеология. Указано место организации в украинском подпольном движении второй половины 1950-х гг.

Ключевые слова: "Объеднання", подпольное движение, украинский национализм, ОУН, идеология.

Jaroslav Seko

GROUP "OBJEDNANNIA" IN UKRAINIAN PIDPILNOMU MOVEMENT SECOND HALF 1950

The article analyzes the emergence of "Objednannia", its structure does, membership, activities and ideology. The place organization in the Ukrainian underground movement of the second half of the 1950's

Key words: "Objednannia", the underground movement, Ukrainian nationalization, socialism, OUN, ideology.